

Samverkan i högre utbildning

Karin Danielsson Öberg

Studenters samverkan med omgivande samhälle är ett förekommande inslag i högre utbildning. Att sammanföra teori och praktik, så att teori tillämpas i praktiskt arbete och vice versa, är en viktig kompetens för kommande mediepraktiker. Förekommande praktiska inslag under högre utbildning är exempelvis examensarbeten eller praktikkurser. Ibland riktas dock kritik till samverkansinslag så som dessa, kritik gällande praktikkursers vetenskaplighet. Därmed är det av betydelse att utforska hur samverkansinslag i högre utbildningar kan genomföras, samtidigt som en vetenskaplig höjd uppnås.

Denna artikel presenterar en mindre studie av samverkansformer i högre utbildning. Vanliga former fanns vara studiebesök, gästföreläsningar, workshops, fallstudier/projekt, mentorskap, handledning, examensarbeten samt praktikarbete. En modell för progression av samverkan inom kandidatprogram presenteras i slutet av artikeln. Denna modell kan inspirera genomförandet av samverkansinslag. Ett antagande som växte fram under studiens gång, är att en parallell progression av samverkan och vetenskaplighet inom högre utbildning, främjar studenters förmåga att sammanföra teori och praktik.

Introduktion

Inom högre utbildning betonas värdet av samverkan mellan studenter och omgivande samhälle, där samverkan kan ske i form av gästföreläsningar, fallstudier, examensarbeten och så vidare. Inom vissa utbildningar saknas dock en tydlig struktur i samverkansarbetet. Samverkan är istället en personberoende process där enskilda lärares nätverk påverkar formen, tillfället och omfattningen av samverkan. När samverkan inte formaliserats i en programstruktur eller kursplan, finns en risk att samverkan sker utan progression eller relation till studenternas utveckling inom vetenskapen.

Digital medieproduktion vid Umeå Universitet är ett exempel på en utbildning med samverkansinslag. Främst sker det genom gästföreläsningar, workshops, projektarbeten och uppsatsarbeten. Studenterna har uttryckt en önskan om genomförandet av en praktikkurs (ett förekommande inslag i medieutbildningar runt om i landet). Praktikkurser har fördelen att studenterna får möta rådande praktik, samtidigt som de får med sig erfarenheter från pågående utbildning in i rådande praktik. Men, praktikkurser möts av kritik från Högscoleverket, främst gällande vetenskaplighet och genomförande¹. Exempelvis har förutsättningar för att med vetenskaplig litteratur stödja studenters reflekterande över sitt praktiska hantverk, kritiserats vid utvärdering av utbild-

1 Högscoleverket, *Granskning av kurser som inte specifikt omfattas av kursfordringarna för någon examen 2012* [Rapport 2012:28 R] (2012). Hämtad från <http://www.uka.se/download/18.23460b45143e7ded-83797f/1403093623815/1228R-kurser-inte-omfattas-kursfordringarna.pdf>.

ningar inom media och design: "De flesta av utbildningarna når hög måluppfyllelse när det gäller studenternas kunskap om huvudområdets vetenskapliga grund, men för några utbildningar finns det potential att utveckla kopplingen mellan vetenskaplig teori och hantverksmässig praktik. I vissa utbildningar så rekommenderades till exempel studenterna att läsa vetenskaplig litteratur, men det saknas krav på att studenterna på ett aktivt sätt ska använda litteraturen eller reflektera över sitt eget praktiska hantverk i relation till litteraturen."²

Att uppnå samverkan där genomförande och vetenskaplighet bedrivs kvalificerat och anpassat till högre utbildning, innebär att möjligheter till och progression av samverkan inom utbildningsprogram bör undersökas. Syftet med denna artikel är att presentera ett första utkast till en modell för progression av samverkan i högre utbildning. Modellen baseras på en mindre kvalitativ studie. I denna studie har fokus lagts på samverkansinslag i medieproduktionsutbildningar inom högre utbildningar, samt utbildningar relaterade till området medieproduktion.

Metod

Initialt påbörjades en kartläggning av samverkansinslag inom utbildningar vid Umeå Universitet (UmU) och andra högre lärosäten, genom att studera program- och kursbeskrivningar. En sådan dokumentation visualiserade endast formaliserade samarbeten, så som praktikkurs eller examensarbete. Inom ramen för denna studie är fler former av samverkansinslag intressanta, så som gästföreläsningar, studiebesök, workshops och så vidare, inslag vilka sker utanför de fastställda samverkansinslag dedikerade enligt program- och kursbeskrivningar. Dessa (i detta arbete benämnt) icke-formaliserade inslag, är också av betydelse för att undersöka eventuell progression av samverkan. Därför antogs istället en kvalitativ ansats för datainsamling. En mindre studie har genomförts där insamlat material består av fem intervjuer med programsamordnare vid utbildningar relaterade till medieproduktion vid UmU. Intervjuerna hanterade programsamordnares syn på samverkan, hur samverkan bedrivs (och varför) samt hur de önskar bedriva samverkan i utbildning. Dessa intervjuer kompletterades därefter med strukturerade intervjuer (via e-post), innehållandes frågor kring perspektiv på samverkan, hur samverkan bedrivs (och varför) samt hur man önskar bedriva samverkan i utbildning. De strukturerade frågorna skickades ut till ett antal programsamordnare för högskole- och universitetsutbildningar inom medieproduktion i Sverige. Av dessa inkom 4 svar. Ett ytterligare underlag i studien var de erfarenheter kring samverkan i högre utbildning som lyftes fram under en nätverksträff för högskoleutbildningar i medieproduktion, hösten 2014 i Umeå.

Reflektion, konstruktion, progression

Att sammanföra teori och praktik handlar till stor del om att utveckla förutsättningar för en reflekterande praktik. Förmågan att reflektera i handling och reflektera över handling³ innebär att tidigare erfarenheter (exempelvis etablerade teorier eller ledande tankar och tillvägagångssätt) testas under utforskande genom reflektion kring och ifrågasättande av genomförd praktik. Reflektion över praktik kan i sin tur förändra vår kunskap och vårt utförande, och därmed informera vetenskapliga perspektiv. För att utbilda reflekterande praktiker inom medieproduktion behövs "en kombination av utbildning inom hantverksrelaterade kompetenser och utbildning i kritiskt tänkande om sin egen praktik. Det kritiska tänkande och reflektionen kräver dessutom att man kan placera sig

2 Universitetskanslerämbetet, *Kvalitetsutvärdering av media och design och närliggande områden* (2014), 3. Hämtad från <http://www2.uk-ambetet.se/download/kvalitet/media-och-design-2013.pdf>.

3 Donald A. Schön, *The reflective practitioner: How professionals think in action* (1983; återutgiven, New York: Basic Books, 1995).

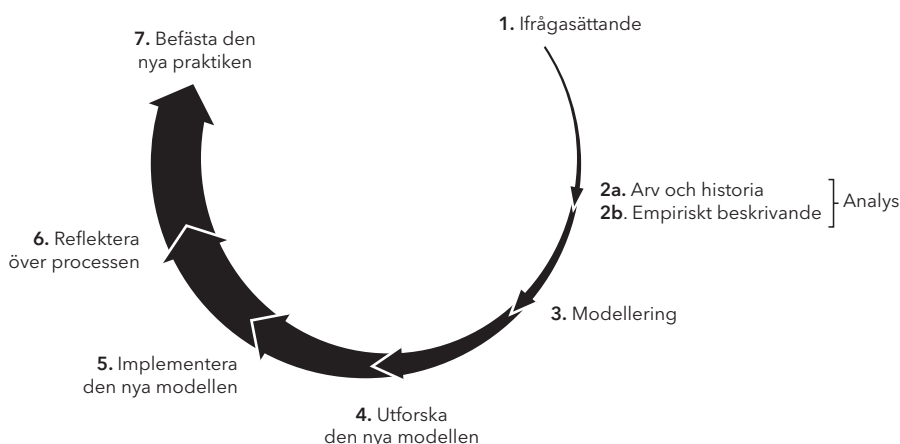
självt och sitt yrke i relation till yrkes- och vetenskapstraditioner och till det samhälle man som yrkesutövare ska verka inom.”⁴ Citatet visar att samverkan inte bara handlar om att låta studenter tillämpa ett vetenskapligt förhållningssätt till sitt eget genomförande, utan att också i sitt möte med yrkestraditioner reflektera över dessa i relation till de förhållningssätt som man utbildas inom.

Donald Schön menar att en designer reflekterar i handling och därmed utvecklar och förändrar sin praktik⁵. Men, att uppmuntra progression i lärande och genomförande bland studenter i högre utbildning, innebär utöver förståelse för den enskildes reflekterande praktik, även en förståelse för hur detta kan ske i grupp. Aktivitetsteori är ett perspektiv som kan stödja förståelsen av hur en sådan progression uppstår inom en grupp. Likt Schöns resonemang erbjuder aktivitetsteori förutsättningar att förstå den progression som sker under en förändrad praktik. Man talar om hur expansivt/innovativt lärande kan resultera i nya lösningar, procedurer och till och med en förändring av rådande system inom en organisatorisk praktik exempelvis^{6,7}. Innovativt lärande kan liknas vid ett kretslopp, där fokus läggs på hur vi utvecklar ny kunskap. När en aktör inom en praktik ifrågasätter rådande handlingssätt, till exempel metoder för design, så handlar denna form av lärande enligt Yrjö Engeström om att medvetandegöra. På så sätt försöker man möjliggöra någon slags gemensam syn på ett objekt: det är alltså en kommunikativ process. Att kunna formulera sig kring ett gemensamt objekt är en bedrift, men genom gemensamma ansträngningar kan man låta olika perspektiv, röster – vilka ibland motsäger varandra och kolliderar – men också olika positioner och aktörer mötas. Det bjuder in till en utveckling där resultatet kan bli en förändrad arbetspraktik. När samverkansinslag sker i högre utbildning så möts akademiker (studenter, lärare/forskare) och praktiker. Deras olika röster, kompetenser och perspektiv förs samman och krokar. Aktivitetsteori menar att även om olika perspektiv är grundade i olika gemenskaper och praktiker, så kan de fortsätta samexistera inom ett och samma aktivitetssystem.

Detta kretslopp kan beskrivas likt en expansiv lärande cykel⁸ som består av ett antal steg (se figur 1):

1. *Ifrågasättande* – ett ifrågasättande, kritiserande av eller avstånds-tagande från den kunskap som värdesätts inom en rådande praktik, eller hur ett arbete utförs.
2. *Analyserande* – genom en tillbakablick (arv och historik), eller ett försök till förståelse för de inre systematiska relationerna (empirisk beskrivning), reflekterar man över den rådande verksamheten.

- 4 Citat hämtat från bedömargruppens yttrande kring utbildningar inom media och design i Universitetskanslerämbetet, *Kvalitetsutvärdering av media och design och närliggande områden*, 3.
- 5 Schön, *The reflective practitioner*.
- 6 Yrjö Engeström, "Innovative organizational learning in medical and legal settings", i *Sociocultural psychology: Theory and practice of doing and knowing*, red. Laura Martin, Kathrine Nelson och Ethel Tobach (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).
- 7 Yrjö Engeström, "Innovative learning in work teams: Analyzing cycles of knowledge creation in practice", i *Perspectives on activity theory*, red. Yrjö Engeström, Reijo Miettinen och Raija-Leena Punamäki (Cambridge: Cambridge University Press, 1999): 377-404.
- 8 Ibid.

Figur 1 Sekvenser av handlande i en expansiv lärande cykel. Efter Engeström, "Innovative learning in work teams", 384. Författarens översättning.

3. *Modellering* – en förenklad modell av den nya idén eller beskrivningar av lösningar och förslag för att förändra den aktuella situationen förklaras och delas.
4. Därefter *utforskas* modellen genom att man använder och anpassar den för att bättre förstå dess möjligheter och brister.
5. Därefter *implementeras* modellen och den konkretiseras.
- 6–7. Slutligen så *reflekterar* man över det nya handlandet och *befäster* det därefter i den nya praktiken

En tidigare studie inom interaktionsdesign har visat på hur aktivitetsteori erbjuder stöd att förstå den kommunikativa och genomförande process vilken över tid sammanför teori och praktik och resulterat i en förändrad arbetspraktik⁹. Med denna tidigare studie fanns tanken om att aktivitetsteori även i detta fall kunde skapa förståelse för hur teori och praktik kan sammanföras genom samverkan.

Samverkan i högre utbildning

Studiens insamlade data visar att samverkan i högre utbildning är ett förekommande inslag. De vanligaste formerna av samverkan var mentorskap, gästföreläsningar, workshops, studiebesök, projekt/fallstudier, externa gäster i egenkap av bedömare vid redovisningar, praktik, samt examensarbete¹⁰. Alla de respondenter som deltog i studien lyfte fram hur samverkan inspirerade studenter att förhålla sig till kommande yrkesutövande. "Så här såg min process ut i min produktion" och "De kommer med praktiska tips", var förekommande påståenden som visade på respondenternas syn att de externa samverkansparterna bidrog till utbildningen och studenternas utveckling. En respondent menade att studenterna ofta uttryckte att "praktiken var bra för mig", vilket läraren tolkade som att studenterna utvecklade ett självförtroende. Hen menade att studenternas inre utveckling var viktig och att praktik i detta fall, gav stöd för detta. Även andra samverkansinslag lyftes fram och utvecklade enligt respondenterna studenternas självförtroende: "Inspirationsföreläsare triggar igång – och visar för studenten att du kan!"

I många fall ville man att studenterna skulle studera rådande praktik för att förstå processer, ansvar och arbetsplatser. Det kunde även innebära att studenterna skulle genomföra eller utveckla något, åt eller i förhållande till en extern part. En respondent lyfte fram hur viktig samverkan var för utbildningen: "[Samverkansinslag är] avgörande för relevansen i utbildningen, samt för att studenterna ska etablera sig i branschen. [...] Det är dessutom (i hög grad) samma företag som vi beforskar i forskningen."

Konsensus är att samverkan ansågs viktigt och givande. Men, respondenternas svar skilde sig åt gällande när samverkan borde ske under en utbildning. Vanligast var att externa aktörer deltog under korta, gästande inslag, i form av föreläsningar eller som studieobjekt. Sådana inslag genomfördes tidigt och kontinuerligt under utbildningen. Därefter under det sista året fanns ett mer etablerat samarbete i formen av en praktikkurs eller ett examensarbete. Inom enstaka utbildningar fanns en tidig, nära och kontinuerligt relation till externa samverkanspartners. Men det fanns även utbildningar vilka tog ett tydligt avstånd till samverkan inledningsvis under en utbildning, för att endast i slutet av utbildningen öppna upp för externa samverkansinslag.

Respondenterna betonade att det fanns ett omfattande intresse från praktiker att möta studenter och ta del av deras kompetens och perspektiv. Men här fanns också ett krav om motprestation: "De [externa samverkanspartner] måste visa att de är intresserade av studenterna, inte bara göra ett jobb." Intresset kunde de exempelvis visa genom engagemang i omfattning och tid för de aktiviteter de

9 Karin Danielsson Öberg, *Att främja medverkan: Utmaningar och möjligheter för barns och ungdomars delaktighet vid design av digitala edutainmentproduktioner* (Umeå: Umeå universitet, Institutionen för informatik, 2010).

10 I benämningen examensarbete avses även (kandidat)uppsats.

genomförde tillsammans med studenterna, och om de önskade arvode för sin medverkan kontra de såg värdet av samverkan översteg ett arvode. Ofta fanns begränsat ekonomiskt utrymme, vilket innebar att man gärna såg att samverkan bedrevs om möjligt inom ramen för ordinarie arbete.

Vid ett antal utbildningar betonades att samverkan skedde efter utbildningens behov, där lärosätets kontroll över form och genomförande av samverkan var viktigare än samverkan i sig. En respondent från ett sådant lärosäte betonade samverkans betydelse för båda miljöer: "[...] att vi inom universitetet också deltar i fältets verksamhet och kunskapsproduktion. [...] viktigt är att samverkan för oss innebär att vi kan verka som såväl partner, kritiker och förändringsagent inom [fältet] – eller kan ha detta som ett mål och ett synsätt som motiverar en aktiv och kvalitetsinriktad relation."

Sammanfattningsvis visar studien att studenters önskan, behov och intresse att utforska rådande praktik mestadels hade en framträdande roll och påverkade val av former och omfattning för samverkan. Ett fåtal utbildningar utmärkte sig i studien, utbildningar inom vilka man betonade akademiens betydelse och påverkan av rådande praktik.

Aspekter vilka påverkar samverkan

Ett antal aspekter som påverkade utformning och genomförande av samverkansinslag framkom av insamlat material. Ibland fanns en önskan om att genomföra samverkan i högre omfattning än vad utbildningens förutsättningarna (ekonomi, tid, regelverk, administration) medgav. Nedan presenteras de främsta utmaningar som respondenterna i denna studie valde att lyfta fram.

Balans

Att finna balans mellan studenternas förmåga (kompetens) och den externa samverkanspartners förväntningar. Studenters förmåga (hur långt de hunnit i sin utbildning) påverkade när samverkansinslaget kunde ske. Ibland låg inte detta i linje med de externa kontakter som ansvarig lärare hade. Situationer kunde uppstå där den externa samverkanspartnern förväntade sig mer presentation eller kompetens av studenterna. Denna utmaning relaterar till tankar om *kvalitet* i studenternas slutprodukt/leverabler. Ibland upplevde läraren att denne hade skapat rimliga förväntningar, men att studenterna inte valde att genomföra arbetet med det engagemang man förväntat sig.

Instruktioner

Lärarens och den externa handledarens instruktioner till studenten kunde ibland skilja sig åt (detta gällde främst vid praktik- och examensarbete). När sådan situation uppstod var det ibland svårt för studenten att veta vem hen borde lyssna till. Praktikplatsens önskemål och behov kunde stå i kontrast med de krav studenten måste uppfylla för att klara sin utbildning.

Engagemang

En tydlig utmaning var att engagemanget hos en extern samverkanspart kunde variera kraftigt. Under intervjuerna gavs flera exempel på när ett överenskommet åtagande inte hade uppfyllts. Ibland berodde det på oväntade situationer utanför någons kontroll, ibland var inte den externa samverkanspartnern medveten om eller villig till den arbetsinsats som krävdes.

Profitering och/eller kommersialisering

En etisk aspekt att hantera var risken att studenters arbete skulle kopieras eller profiteras av extern part. Det kopplades i vissa fall till frågan om studenter kan eller bör bli *arvoderade* vid samverkansuppdrag.

Samverkans värde

Vid de olika lärosätena varierade synen från högre nivå, om samverkan betraktades vara ett betydelsefullt inslag. Det påverkade exempelvis vilka resurser som fanns (ekonomiska, administrativa osv) som kunde underlätta samverkansinslag.

Kontrollerad miljö

Universitetet ansågs av vissa vara en miljö som borde kontrolleras. Studenter inom högre utbildning ansågs vara attraktiva för externa praktiker, och med samverkaninslag följde en risk att det vetenskapliga skulle få stå tillbaka till fördel för praktikernas erfarenheter och perspektiv. Borde man därför möjliggöra eller begränsa möten mellan studenter och praktiker, var en fråga respondenterna ställde sig.

Etablering av samverkan

Kring frågan hur samverkan kunde eller borde etableras så visade insamlad data på tre former:

1. Det fanns etablerade nätverk kopplade till en utbildning. Dessa etablerade nätverk kunde användas för olika moment, men var främst utvecklade för specifika moment, så som en praktikkurs.
2. En vanlig form var lärares personliga nätverk. Det innebar en personberoende process och gav en varierande form av samverkan. Det kunde innebära att en viss samverkanspart återkom vid flertalet tillfällen, men även att en viss typ av aktivitet upprepades (exempelvis fallstudie).
3. Att studenter tog eget initiativ till att söka upp miljöer och kompetenser lyftes fram som ytterligare ett exempel. Detta samverkansinslag innebar istället att studenten var drivande och kontaktsökande. Här fanns mindre kontroll över kvalitet samt att goda samarbeten riskerade att gå förlorade då studenter avslutade sin utbildning.

Det sistnämnda användes ibland i relation till förväntade studieresultat, för att examinera studentens förmåga till självständigt arbete och problemlösning. Till följd av studiens utförande och omfattning, erhöles ingen djupare förståelse för hur samverkansinslag i övrigt förhöll sig till utbildningars förväntade studieresultat.

Progression av samverkan – en lärande cykel

Högre utbildning är en kommunikativ miljö, inom vilken man bjuder in till olika perspektiv. Därmed finns förutsättningar för etablerandet av ny kunskap. Nedan presenteras en modell för progression av samverkan vilken tar sin utgångspunkt i ovan presenterad data, samt aktivitetsteorins resonemang kring expansivt lärande.

En modell för progression

Genom att inleda med inspirerande och informationsbaserade samverkansinslag får studenterna en förståelse för nuvarande praktik och vilka perspektiv som tillämpas. Sådan förståelse kan användas under diskussioner i undervisningen och kopplas till de vetenskapliga perspektiv som utbildningen hanterar (*ifrågasättande* och *analyserande*). När studenterna skapat sig en huvudsaklig förståelse för områdets vetenskapliga grund finns förutsättningar för en djupare förståelse av relationen mellan teori och praktik. Därför kan samverkansinslag så som workshops, projekt- och fallstudier vara relevanta under utbildningens andra år. Med lärarens handledning kan det hjälpa studenterna i att

växla mellan det abstrakta och konkreta i lärande och i handling. Studenterna får nämligen aktivt och i handling fördjupa sin förståelse av teori och praktik (*modellerande* och *utforskande*). Avslutningsvis skapar studenten sig en bättre förmåga till att självständigt värdera vetenskapliga metoder och perspektiv, som kan förändra eller förbättra rådande praktik. Därför föreslås under utbildningens tredje år samverkansformer så som mentorskap (dialog), praktikarbete eller examensarbete. Här kan studenter tillföra kunskap till praktik. Tillsammans kan aktörer från de akademiska och praktiska miljöerna medvetandegöra och formulera sig kring ett objekt (*implementerande* och *reflekterande*). Den föreslagna progressionen av samverkan sammanfattas i tabell 1.

Slutsats

Med stöd av ovan beskrivna modell uppstår möjligheter för studenter att reflektera och ifrågasätta rådande praktik. Lärande i högre utbildning betraktas enligt modellen vara en social och kommunikativ process. Arv, historik och en djupare förståelse av rådande praktik, är något som utvecklas tidigt under en utbildning, exempelvis vid mötet med en praktik. Därefter förhåller sig studenterna – med stöd av vetenskapliga perspektiv – till nämnda praktik, och tillsammans etableras en dialog kring praktikens framtida varande och utförande. Av betydelse för modellen var etablerandet av en relation och dialog mellan det abstrakta och konkreta, mellan akademi och praktik. En process – progression av samverkan – vilken medvetandegör nuvarande och möjliga arbetspraktik, stärker betydelsen av att högre utbildning inom medieproduktion, snarare än att förhålla sig till, istället samverkar med omgivande samhälle.

Om författaren

Karin Danielsson Öberg är lektor i informatik vid Umeå universitet. Specialområden är interaktionsdesign och metoder för användarmedverkan vid design. E-mail: karin.danielsson@umu.se.

Tabell 1 Progression av samverkan under en treårig utbildning

	Årskurs		
	1	2	3
Gästföreläsning/ Studiebesök	•	•	•
Workshop	•	•	
Projektarbete/ Case-arbete		•	•
Mentorskap/ Praktik			•
Examensarbete/ Uppsatsarbete			•